

30 let od vzniku systému STAG. Bylo to bruslení na tenkém ledě, vzpomíná profesor Zdeněk Ryjáček

23.7.2023 - Pavel Korelus | Západočeská univerzita v Plzni

V nadcházejícím akademickém roce uplyne 30 let od zrodu systému, který Západočeská univerzita v Plzni dala českému školství.

IS/STAG neboli Informační systém studijní agendy byl v roce 1993 přelomovým nástrojem, který nejprve plzeňské univerzitě a po ní i ostatním pomohl s přechodem na kreditní systém studia, a tedy se vstupem do lepších časů, příznivějších nejen pro studující a vyučující, ale i pro všechny, kteří chodí vysokých škol řídili.

IS/STAG vytvořilo a dále jej vyvíjí Centrum informatizace a výpočetní techniky – Středisko informačních systémů na Západočeské univerzitě v Plzni. Změna ale nebyla snadná, jak vzpomíná profesor Zdeněk Ryjáček z katedry matematiky Fakulty aplikovaných věd. Právě jeho coby tehdejšího prorektora pro studijní a pedagogickou činnost pověřil rektor Jiří Holenda přípravou reformy systému studia podle zásad kreditního systému a vším, co s tím souviselo. Západočeská univerzita tehdy existovala teprve rok.

Dnešní studenti a studentky, a možná leckdy i zaměstnankyně a zaměstnanci si možná ani nedovedou představit, že univerzita fungovala bez systému kreditů. Jak to vypadalo?

Můžeme se na to podívat z několika úhlů, přičemž první pohled by měl být pohled studenta. Před zavedením flexibilního kreditního systému studia bylo vše fixní. Rozvrhy, studijní skupiny, učební plány, a student buď absolvoval, nebo neabsolvoval. Jestliže neabsolvoval třeba jen jeden předmět, propadl a musel opakovat celý ročník včetně všech předmětů, které absolvoval. Pro studenty to bylo velmi nepříznivé.

Zároveň ale určitě i pro vyučující.

Ano, ale tak to zkrátka bylo. Opakovat ročník mohl student nejvýše dvakrát, potřetí už na škole skončil, vysoká škola fungovala v podstatě podobně jako střední. Druhý důležitý pohled je pohled kateder, protože v tehdejšímu systému bylo všechno rozpočtované podle úvazků. Dalo se vypočítat, kolik je potřeba učitelů na zajištění výuky, všechno bylo systemizované a na základě těchto výpočtů dostávala škola paušálně peníze. Situace byla rigidní, způsob financování byl rigidní.

Takže bylo jasné, že by systém potřeboval nějakou změnu.

Po revoluci sem zavanul svěží vítr a záhy se ukázalo, že věci lze organizovat jinak a lépe. Začátkem 90. let to bylo takové spontánní hnutí, různé univerzity začaly mávat prapory kreditního systému, který se jim zalíbil. I my jsme objížděli různé semináře a sbírali zkušenosti, i v zahraničí, a přesvědčili jsme se, že kreditní systém je opravdu cesta, kterou má smysl jít.

To byla pro matematika asi zajímavá výzva, ne?

Mě to bavilo, bylo to o algoritmizaci, a byl to krok do něčeho nového. Ale bylo jasné, že pokud se pro ten účel ustanoví nějaká komise, ve které budou děkani a proděkani s milionem starostí, nebudou se tomu moci náležitě věnovat. Proto jsem si řekl, že musí vzniknout skupina pracantů, která bude

systém vyvíjet tak, aby vyhovoval všem fakultám, a na kolegiu rektora jsem požádal děkany, aby každý za fakultu jmenoval jednoho dva lidi, kteří budou zapálení pro věc a zároveň budou mít důvěru vedení fakulty. Tak vznikla tzv. kreditní skupina, která funguje dodnes. Není to komise, ani tým, název skupina je záměrný, protože se v ní sešli lidé s významnými funkcemi i bez funkcí, kteří měli společný zájem o nový systém. Postupně se tedy třídily myšlenky a hledalo se, jaký model kreditního systému zvolit, jak studium zorganizovat, a poté jak realizovat přechod na kreditní systém, aby fungoval. Na některých vysokých školách přišli například s tím, že stejný předmět bude mít různé kreditní ohodnocení na různých fakultách a v různých studijních plánech a že kreditní ohodnocení vyjadřovalo důležitost předmětu pro daný studijní plán. Takovou cestu jsme ale zamítli, protože, kdo bude ohodnocovat, jestli jsou jazyky důležitější pro strojaře, elektrikáře nebo humanistu? Všechno jsme postupně třídili a říkali si, kudy ne.

Protože nám bylo hned jasné, že to, co vymýšlíme, nemůže fungovat bez kvalitní informační podpory, byli od samého začátku součástí kreditní skupiny i zástupci CIV. Zde bych chtěl zejména připomenout významnou roli Honzy Rychlíka, který – jako šéf vývojářů rodícího se STAGu – leckdy realisticky krotil naše fantazie tak, aby byly databázově realizovatelné.

A jak jste přišli na to, kudy ano?

Například jsme se shodli na tom, že kredity musí vyjadřovat míru zátěže studenta, nikoliv důležitost předmětu nebo prospěch. Tentýž předmět musí tím pádem mít stejný počet kreditů, ať je zařazen ve studijním plánu kterékoliv fakulty.

Další ze zásadních otázek zněla, jak vůbec budeme v kreditním systému stavět rozvrhy, protože na jiných školách šli třeba tou cestou, že nechali studenty nejprve vybrat, zapsat předměty, a podle toho teprve vznikl rozvrh. Této operaci jsme tehdy začali říkat předzápis, podle toho, že se to událo před vlastním zápisem do ročníku. Výsledkem ale samozřejmě byl konfliktní rozvrh, následovalo druhé kolo předzápisů, studenti se museli rozhodovat, co upřednostní, a nakonec byly zápisy třeba čtyřkolové. To jsme také nechtěli, a nakonec jsme se shodli na koncepci, která stále běží, tedy na předzápisu na předem sestaveném rozvrhu s kapacitami předmětů, do něhož se studenti zapisují, přičemž katedry mají možnost navyšovat nebo omezovat kapacitu podle zájmu.

Muselo se vymyslet, kdo sestaví rozvrhy a kdo je zadá do databáze, kdo zařídí, aby měly katedry možnost na to reagovat, domyslet všechny datové toky, rozhodnutí, která bude potřeba učinit. Byla to úloha s 15 tisíci studentů na jedné straně a se dvěma tisíci předměty na straně druhé, a to bylo třeba řešit online v reálném čase. A to už byla úloha pro systém STAG, který vznikl na dnešním CIV – Centru informatizace a výpočetní techniky ZČU.

Navíc při objíždění škol jsem viděl další negativní aspekty kreditního systému, který někdy i kolaboval na tom, že školy změnily studijní prostředí, ale zachovaly rigidní pravidla financování. Konkrétně jestliže byla třeba katedra financována podle úvazků a vedoucí dostal pravomoc otevírat předměty sám, tak samozřejmě mohl vypisovat a vypisovat předměty, finanční náročnost nabobtnala třeba na dvojnásobek a všechno nakonec ztroskotalo na penězích. Bylo tedy jasné, že po spuštění kreditního systému bude nezbytné předělat i pravidla vnitřního financování.

Potom už přišel akademický rok 1993/1994 a přechod na nový systém.

A s tím i spousta problémů. Panovala například obava, že není fér měnit studentům pravidla hry v jejím průběhu, a zvažovali jsme, jestli na kreditní systém najíždět postupně, od prvního ročníku a vlastně ho zavádět pět let, nebo jestli zvolit variantu jakéhosi velkého třesku, systém zavést najednou pro všechny (což je varianta sice rychlá, ale organizačně podstatně náročnější). Po zvážení všech pro a proti jsme zvolili velký třesk, ale pro změkčení dopadu tohoto přechodu dostali studenti v

přechodovém roce tzv. kreditní bonifikace.

Obrovskou zásluhu na tom, že se připravený a takto vymyšlený systém podařilo úspěšně převést do praxe (funguje to tak dodnes), měl doc. Josef Nováček, bývalý vedoucí katedry informatiky a výpočetní techniky, informatik zběhlý v managementu a skromný člověk, který se sám nabídl, že bude dělat předsedu rozvrhové komise. Kolem něj vznikla skupina rozvrhářů, kteří STAG v prvním roce nakrmili daty a rozvrhy dále každý rok ladili, a měli velkou zásluhu na úspěšném rozběhu prvního předzápisu v prostředí STAGu z obsahové stránky.

Jak tedy začátek STAGu vypadal?

Bylo to bruslení na velmi tenkém ledě. Pavel Grigar vytvořil prográmeček, který se distribuoval na disketách na katedry, na katedrách vytvořili seznamy nabízených předmětů, vypsal je na archy, vyvěsili na nástěnky. Studenti pak obcházel katedry a zapisovali se na archy ještě ručně. Z archů do nového programu to pak přepisovaly sekretářky, které nás asi trochu proklínaly, diskety se potom dostaly zpátky na CIV a pak vznikla první verze zápisových dat. Ale to ještě nebyl vlastní STAG, tohle bylo jen dočasné řešení. Dostali jsme se pod tlak, protože během akademického roku jsme museli systém STAG rozchodit. Udělat krok zpátky a vrátit se k tomu, co bylo, už jsme si nedovedli představit. Ale tým informační podpory CIVu pracoval tak dobře a intenzivně, že se první verzi STAGu (která úspěšně řešila informačně nejnáročnější část úlohy – realizaci předzápisu online na hotovém rozvrhu) podařilo takzvaně uchodit a první rok, který začal papírově a končil už počítačově (byl to školní rok 1993/94), nakonec dopadl dobře. Bez solidní informační podpory byl tento krok nemyslitelný.

Během toho napínavého spouštění jste byli v kontaktu s ostatními školami a mohli se poradit?

Vůbec ne, to bylo akorát předtím, když jsme od nich sbírali zkušenosti (a to převážně typu „takhle ne“). Pak už jsme systém vytvářeli sami pro sebe, na míru Západočeské univerzitě a pravidlům, na kterých jsme se dohodli v rámci kreditní skupiny. Nikoho z nás v životě nenapadlo, že by se STAG někde šířil.

Ale stalo se...

Když STAG fungoval asi dva roky, ozvali se nám z univerzity v Českých Budějovicích. Jejich prorektor pro studium se dozvěděl, že používáme nějaký dobrý systém, takže přijeli, podívali se, jak STAG funguje, a potom nás pozvali do Budějovic, abychom jim STAG prezentovali. Důležité bylo, že jsme měli přesně nastavená pravidla a řekli jsme: STAG je postaven na určitých axiomech, daných systémem studia, pro které je určen. Chcete-li STAG, musíte s ním přijmout i základní prvky modelu studia, a pokud vám nevyhovují, systém není pro vás a musíte hledat jinde.

Vaše role se obrátila, najednou jste zkušenosti nabízeli vy.

Já jsem se na pár let stal takovým obchodním cestujícím se STAGem, ale aniž bych ho aktivně nabízel – ze škol se ozývali sami. Měl jsem přednášku s prezentací v Budějovicích, v Olomouci na Palackého univerzitě, v Brně na Mendelovce a v Ostravě. Mendelova univerzita sice nakonec STAG nezavedla, ale ty tři zbylé školy ano, a další, například Ústí nad Labem, se připojovaly už samy.

Přípravou kreditního systému a jeho zaváděním jste strávil dvě funkční prorektorská období. Jaké to bylo, když už všechno fungovalo?

Upřímně řečeno, když se to všechno dostalo do rutinní fáze, stala se z toho do jisté míry úředničina a už mě to tolik nebavilo jako při vymýšlení. Ale byl jsem spokojený, že to funguje, a věděl jsem, že je třeba, aby po mně nastoupil nějaký pracant, protože systém potřeboval tak tři roky stability, aby si

data takzvaně vymlela koryta. A na to byl skvělý Štěpán Rusňák, můj nástupce. Podstatnou roli ovšem sehráli také studenti, protože ten největší chaos ustáli, navíc když se proti systému a zároveň proti vedení univerzity postavila opozice z řad učitelů. Nebyla to sice velká, ale hlasitá skupina, a tehdy se ozvali právě studenti ze studentské komory akademického senátu, kteří řekli, že ano, kreditní systém je sice někdy chaos, ale je pro ně stokrát lepší než to, co bylo dosud. A že si to sedne. Líbilo se jim, že dostali volnost a vyhlídku na lepší studijní podmínky. A zpětně hodnoceno – to, že dnes vše funguje rutinně, a každému to přijde samozřejmé, je myslím ten nejlepší výsledek.

<https://info.zcu.cz/clanek.jsp?id=5584>